

Dosadašnje interpretacije renesansne filozofije u Hrvatskoj i uloga i značenje časopisa Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine

---

Banić-Pajnić, Erna

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2014, 40, 233 - 249**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:261:532086>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-08-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Dosadašnje interpretacije renesansne filozofije u Hrvatskoj te uloga i značenje časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine**

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ
Institut za filozofiju, Zagreb

UDK 1(091)(497.5)"14/15"
050:1](497.5)"19/20"

Pregledni rad
Primljen: 28. 6. 2014.
Prihvaćen: 23. 9. 2014.

Sažetak

Polazište rada predstavlja konstatacija o značajnim promjenama u intenzitetu i načinu istraživanja renesansne filozofije do kojih dolazi u zadnjih sto i dvadeset godina.

Polazišno je pitanje rada koliko se istraživanje renesansne filozofije u Hrvatskoj odvijalo pod vanjskim utjecajima, a koliko je bilo potaknuto interesom za vlastitu filozofsku tradiciju.

U tekstu se navode svi povjesničari filozofije koji su se u navedenom razdoblju bavili renesansnom filozofijom, a znatnije su utjecali i na istraživanje te filozofije u Hrvatskoj. Naročito se ističe značenje suvremenih istraživanja koja započinju u prvoj polovici, a bivaju intenzivirana sredinom 20. stoljeća. Jedan od razloga tog intenziviranja rada na renesansnoj filozofiji jest kriza modernog svijeta, koji se u potrazi za izlazom iz krize okreće svojim korijenima u renesansnom mišljenju. Osim tog momenta na intenziviranje interesa za renesansnu filozofiju u Hrvatskoj utjecalo je intenziviranje istraživanja djela hrvatskih renesansnih filozofa. Prijelomnom točkom u tom istraživanju drži se rad na renesansnoj filozofiji Vladimira Filipovića i pokretanje časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

U drugom dijelu teksta na temelju analize tekstova u dosadašnjim brojevima *Priloga* pokazuje se kako je u tom časopisu zastupljen suvremeni pristup istraživanju renesansne filozofije.

Ključne riječi: renesansna filozofija, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*

---

* Ovaj članak izrađen je na projektu br. 3524 »Croatian Philosophy and Science in the European Context Between the 12th and 20th Century« financiranom od Hrvatske zaklade za znanost.

Možda nijedna »epohalna« filozofija, pod čim mislim na filozofiju određene epohe, nije u posljednjih sto i dvadeset godina doživjela veće promjene u *intenzitetu, određenju i načinu* istraživanja od renesansne filozofije. U ovom tekstu istražiti ću tijek i karakter istraživanja renesansne filozofije u Hrvatskoj u navedenom razdoblju, što znači prije svega ispitati *otkad* se i *kako* se renesansna filozofija istraživala, na kojim su aspektima bili glavni naglasci u istraživanju te koliko je to istraživanje provedeno pod utjecajima izvana, a koliko je poticaj dolazio iznutra. Anticipirajući reći ću da *svojevrsnom razdjelnicom* u toj povijesti istraživanja smatram radove o renesansnoj filozofiji Vladimira Filipovića te pojavu časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*,¹ jer držim da upravo s tim časopisom započinje jedno, od uvriježenih dotadašnjih prikaza drugačije istraživanje renesansne filozofije. Zapravo tek tada i time uistinu »renesansne filozofije«. Da bih to valjano argumentirala, pokušat ću odrediti karakteristike rada na renesansnoj filozofiji do 1975, dakle do pojave časopisa *Prilozi*.

Što se intenziteta istraživanja tiče, može se konstatirati: tijekom 19. stoljeća imamo tek dva ili tri ozbiljnija osvrta na renesansu i renesansnu filozofiju, premda se pritom o renesansnoj filozofiji može govoriti tek uvjetno. Naime ključna pitanja o *epohalnosti* renesanse i *samosvojnosti* renesansne filozofije još nisu tematizirana. Tek Jacob Burckhardt u svojoj knjizi *Die Kultur der Renaissance in Italien*² o renesansi govori kao o *epohi* (nekako istovremeno, točnije 1855. Jules Michelet u *Histoire de France* prvi rabi termin *renesansa* za oznaku povijesne epohe koju određuje kao raskid sa srednjim vijekom i početak novog doba). Burckhardt međutim još ne govori izričito o renesansnoj filozofiji, već radije o »duhu renesanse« s tim da se u analizi ključnih karakteristika toga duha, kao što je individualizam, isticanje dostojanstva čovjeka, sekularizacija i radikalno negativan stav spram prethodne epohe, ograničava na situaciju u Italiji. Njegovi su stavovi o onom što je određeno za renesansni duh značajno utjecali na sva daljnja istraživanja renesansne filozofije.

U Hrvatskoj međutim istraživanja onih sadržaja koje danas podvodimo pod sintagmu 'renesansna filozofija' započinju koncem 18. i početkom 19. stoljeća i najuže su povezana s istraživanjem *hrvatskih renesansnih filozofa*. Ta su istraživanja sasvim sigurno uvjetovana buđenjem nacionalnog osjećaja, ali su ujedno i rezultat osvješćivanja činjenice da je upravo razdoblje humanizma i renesanse najplodnije razdoblje djelovanja hrvatskih filozofa.

¹ U daljnjem tekstu navodim samo kao *Prilozi*.

² Jacob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien* (Basel: Schweighauser, 1860). Druga, dopunjena verzija objavljena je kod Seemanna u Leipzigu 1869.

Ozbiljnije istraživanje renesansnih filozofa započinje Ivan Kukuljević Sakcinski radovima o Marku Maruliću,³ Pavlu Skaliću,⁴ Ivanu Vitezu od Sredne⁵ i Janu Panoniju.⁶ Pišući o tim piscima prvenstveno kao *povjesničar*, Kukuljević Sakcinski donosi značajne biografske podatke te iscrpno opisuje povijesno-politički okvir njihova djelovanja, no ne upušta se u produbljenije analize filozofijskih tema koje oni prorađuju niti izričito tematizira pitanje renesansne filozofije.⁷ Njegovo viđenje bitnih odrednica te filozofije nalazimo u okviru prikaza pojedinog humanističko-renesansnog filozofa. Tako pišući o Ivanu Česmičkom u *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova* o razdoblju renesanse piše kao razdoblju »razbijanja okova srednjega vijeka«, u kojem dolazi do razvoja klice onoga što se zove modernom naobrazbom. Renesansa je po njemu »duševni preporod, koji se osniva na obnovi staroklasičke kulture grčke i rimske <...>«
Od Kukuljevića nadalje kvalifikacija renesanse kao prvenstveno raskida sa srednjim vijekom postaje svojevrsni kliše u prikazima renesansnog svjetonazora.

Nakon Kukuljevića Sakcinskog o humanizmu i renesansi piše Franjo Rački u radu »Prilozi za poviest humanisma i renaissance u Dubrovniku, Dalmaciji i Hrvatskoj«.⁸ S obzirom na to da pripada drugoj generaciji Iliraca, razumljiv je njegov *motiv* pri pisanju o humanizmu i renesansi, a taj je »osvješćivanjem kulturnog identiteta doprinijeti učvršćivanju nacionalne svijesti«. Pišući u prvom dijelu svoga rada o Ivanu Ravenjaninu i njegovu boravku u Dubrovniku, opisuje Rački duhovnu atmosferu toga grada. Renesansu pritom određuje kao »prielaz iz srednjega u novi vijek«, kao »uskrsnuće starodavne klasične prosvjete u znanosti, umjetnosti i životu«,⁹ doba »preokreta u mislih i težnjah, u shvaćanju čovjeka u sebi i njegova položaja u društvu«, doba buđenja osjećaja »samo-

³ Ivan Kukuljević Sakcinski, »Marko Marulić i njegovo doba«, u: *Pjesme Marka Marulića*, skupio Ivan Kukuljević Sakcinski, tekst za štampu priredio Vatroslav Jagić, Stari pisci hrvatski 1 (Zagreb: JAZU, 1869), pp. I–LXXVII.

⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Pavao Skalić* (Zagreb: Dionička tiskara, pretiskano iz Viena 1875).

⁵ Usp. Ivan Kukuljević Sakcinski, »Ivan Česmički nazvan Janus Pannonius«, u: *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Niz životopisa* (Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1886), pp. 1–19.

⁶ Usp. Ivan Kukuljević Sakcinski, »Ivan Česmički nazvan Janus Pannonius«, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Niz životopisa* (Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1886), pp. 1–19.

⁷ Usp. njegove tekstove u zbirka *Stari pisci hrvatski*, serija napisa JAZU pokrenuta 1869. i *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Niz životopisa* iz 1886. (izdanje Matice hrvatske).

⁸ Franjo Rački, »Prilozi za poviest humanisma i renaissance u Dubrovniku, Dalmaciji i Hrvatskoj«, *Rad JAZU* 74 (1885), pp. 135–191. Tekst je prvobitno čitan na sjednici filologičko-historičkog razreda JAZU održanoj 15. ožujka 1884. pod naslovom *Ivan Ravenjanin, učenik Petrarkin, dubrovački kancelar (1384–1387) kano predteča humanisma u Dubrovniku*.

⁹ Isto, p. 135.

sviestnih osebnosti«, u kojem »pojedinač postaje samosvojnomo osobom«. ¹⁰ Kao važnu značajku renesansnog mišljenja Rački naglašava to da se filozofija i znanost riješila teologije. ¹¹ I on se poput Kukuljevića zadovoljava nekim općim kvalifikacijama mišljenja i *duha* renesanse.

Godine 1881. Franjo Marković u svom poznatom *rektorskom govoru* o nekim značajnim hrvatskim renesansnim filozofima donosi kratke prikaze značajki filozofiranja tih filozofa, koji su po njemu »pripravljajući novovječnoga pravca filosofije«. ¹² Donoseći kvalifikaciju razdoblja, renesansu određuje kao »osvit novoga vieka, kao preporod znanosti«. Preporod Dubrovnika i Dalmacije po njemu je »odjek talijanskog evropskog umjetničkoga i znanstvenoga preporoda«. ¹³

Svi dosad navedeni pisci pišu dakle o *duhu humanizma i renesanse*, i to tek usputno, pišući o kojem renesansnom filozofu. Pritom iznose općenite karakteristike naziranja na svijet, ali ne govore izričito o renesansnoj filozofiji. Ta su prva istraživanja renesansne misli bila sasvim sigurno specifično motivirana, s obzirom na to da nastaju ili u okviru hrvatskog narodnog preporoda ili pod utjecajem ideja koje su njime promovirane. Premda je pitanje *motivacije* tematiziranja renesansne filozofije itekako značajno, ovdje neću ulaziti u to pitanje, jer je o tome svojedobno pisao Franjo Zenko u članku »Novovjekovni duh i renesansa kao njegov konstrukt«, objavljenom u trećem broju *Godišnjaka za povijest filozofije*, ¹⁴ gdje je pokazao kako je pretpostavka istraživanja i recepcije renesansne filozofije kod Hrvata, barem u prvom periodu (od Kukuljevića Sakcinskog do Markovića), *bila hrvatska nacionalna renesansa*. Istraživanje renesansne filozofije bilo je, prema Zenku, u funkciji dokazivanja *kontinuiteta* kulturnih i filozofskih nastojanja, pri čemu je renesansna filozofija kao najplodnija u okviru povijesti hrvatske filozofije bila na neki način legitimacija nacionalnog kulturnog identiteta.

Ovdje nas međutim primarno zanima što je i *kako* je dosad uopće od renesansne filozofije bilo obrađivano od strane povjesničara filozofije u Hrvatskoj.

¹⁰ Isto, p. 136.

¹¹ Franjo Rački, navedeno djelo, »Uskrsnuće klasičke prosvjete uvelo je u te odnošaje goleme promjene; nauka se je u svojoj sadržini postupice riešila bogoslovlja«, p. 136.

¹² Usp. njegov rektorski govor *Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih od XV. do XVIII.* održan prigodom instalacije Markovića za rektora Zagrebačkoga sveučilišta, a objavljen (točnije: preslikan) u *Prilozima za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), pp. 255–279 (pp. 17–34).

¹³ Usp. Franjo Marković, navedeno djelo: »U obojem pogledu Dalmacija, imenito slobodni Dubrovnik, jest odjek Italiji«, p. 271 (p. 31).

¹⁴ Franjo Zenko, »Novovjekovni duh i renesansa kao njegov konstrukt. Filozofijsko-ideološkijska motivacija u recepciji renesansne misli u hrvatskoj filozofiji«, *Godišnjak za povijest filozofije* 3 (1990), pp. 273–286.

Neka značajna istraživanja renesansne filozofije nastaju krajem 19. i početkom 20. st. kad na primjer Wilhelm Dilthey piše djela *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*¹⁵ i *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation*.¹⁶ Kao mladić Dilthey je napisao recenziju Burckhardtove *Kulture*, u mnogo čemu se slažući s njenim autorom, a napose u pogledu talijanskog značaja renesanse, prikaz koje proširuje analizom germanskog nacionalnog momenta i reformacije kao upotpunjenja talijanske renesanse. Za renesansu odredbenim vidi Dilthey prije svega uspostavljanje moderne koncepcije znanja emancipiranog od metafizičko-teologijske tradicije, izgradnju prirodnog sustava kulturnih formi, izobrazbu individualiteta, proces posvjetovljenja te prije svega nastajanje modernog čovjeka koji uspostavlja gospodstvo nad prirodom. Valja napomenuti da Dilthey početak renesanse smješta u 13. stoljeće.

U Italiji u tom periodu nastaju neki značajni prikazi renesansnih filozofa poput onih koji potječu iz pera Francesca Fiorentina i Giovannija Gentilea, no kako oni nisu znatnije utjecali na hrvatske povjesničare filozofije, njima se neću podrobnije baviti.

U Hrvatskoj početkom 20. stoljeća o renesansnoj filozofiji piše *Albert Bazala*. Bazala prvi ekstenzivno piše o problemima filozofije »novoga odsjeka svjetske povijesti« koje po njemu počinje sredinom 15. st. i koje on određuje »kao početak propasti skolastike« i »nastanak modernog nazora na svijet i život«, i to u drugom svesku svoje *Povjesti filozofije* u poglavlju »Filozofija novoga vijeka do Kanta«.¹⁷ Već se iz tog podnaslova može iščitati njegov stav o renesansnoj filozofiji. On doduše govori o humanizmu i renesansi, ali ih specifično određuje. Humanistički pokret karakterizira primarno kao promicanje ideje humaniteta, kao pokret koji »smjera na razvoj ljudskih humanih sila i darova«,¹⁸ a tek sekundarno kao oživljavanje interesa za antičku kulturu. Renesansa mu je pak primarno »preporod umjetničkoga čuvstva«. Vjerojatno pod Hegelovim utjecajem Bazala ne sagledava renesansu kao samosvojnu epohu niti u filozofijskom mišljenju razdoblja nalazi ono *jedinstvo* koje bi opravdanim činilo govor o renesansnoj filozofiji. Premda ne rabi sintagmu »renesansna filozofija«, ipak navodi sve filozofijski relevantne značajke tog »početka novoga doba«. U vezi s ponovnim oživljavanjem antičkih tradicija naglašava *pluralizam misaonih pravaca* od kojih posebice ističe novoplatoni-

¹⁵ *Gesammelte Schriften* II, ur. II. sveska G. Misch (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1927).

¹⁶ *Gesammelte Schriften* VII, ur. VII. sveska B. Groeythusen (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1914).

¹⁷ Albert Bazala, *Povjest filozofije* II (Zagreb: Matica hrvatska, 1909), pp. 183–316.

¹⁸ Isto, p. 189.

zam, skepticizam, stoicizam i epikureizam. Kao za mišljenje razdoblja odredben ističe napose *novi naturalistički nazor* o svijetu i životu. Filozofija novijeg doba počinje po njegovu mišljenju raspravama o vrijednosti Aristotelove filozofije, s tim da je borba protiv Aristotela u prvo vrijeme bila borba za Platona. Uz polemike između platoničara i aristotelovaca, koje započinju dolaskom grčkih intelektualaca u Italiju, spominje i razmimoilaženja između pristaša dvaju najznačajnijih komentatora Aristotela. Kao temeljne značajke filozofije renesansnog razdoblja ističe još sekularizaciju, individualiziranje cjelokupne kulture, diferenciranje kulturnih oblika, s tim da je središnji naglasak na filozofiji prirode. Smisao za snažnu, jaku prirodnu ljepotu – to je po njemu ključna odrednica renesansnog svjetonazora. Renesansni naturalistički zanos očituje se ponajviše u renesansnom panteizmu, punom novoplatoničkih elemenata, »prožetom misticizmom i vjerovanjem u čarobnu moć prirode«. ¹⁹ To mističko i magijsko u doživljaju prirode drži Bazala za praznovjerje koje je povezano s počecima okretanja prirodi. U početku je (a pritom misli na renesansu) govor o prirodi »više poezija o prirodi nego slika čistog uma, a ta je poezija nikla ondje, gdje je uopće renesansa i humanizam najmoćnije djelovao. Italija je središte umovanja o prirodi.« ²⁰ U toj filozofiji prirode ključnu ulogu imaju mašta i umjetnički zanos. U Bazale dakle još nema predodžbe o renesansi kao epohi i o specifičnosti njene filozofije. On to razdoblje određuje jednostavno kao »početak novog doba«.

Pogađajući srž problema renesansne filozofije, a vjerojatno i na temelju uvida u karakter dotadašnjih istraživanja, *Kruno Krstić*, pisac prvog programa istraživanja hrvatske filozofije, u tekstu »Počeci filozofije u Hrvatskoj« u prvom dvobroju časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* upozorava na neophodnost uvažavanja *distinkcije* između svjetonazora, duha i mišljenja epohe i njena izričito filozofijskog sadržaja. Krstić piše:

»<...> moramo ići od pretpostavke da se filozofska misao našeg humanizma – renesanse skriva rastočena u cjelokupno stvaralaštvo toga razdoblja i da njezin *uži filozofijski koncentrat* treba izlučiti vještim, da tako kažem destilacijskim postupkom iz mnogih i mnogih tekstova koji nisu filozofijski etiketirani.« ²¹

Pokušavajući odrediti bitne značajke humanističko-renesansne filozofije ustvrđuje:

»Humanistička je (a to znači renesansna) filozofija po svojoj intimnoj biti, prije nego sustav, ili grupa, ili hrpa filozofema, jedno globalno raspoloženje.« ²²

¹⁹ Isto, p. 202.

²⁰ Isto, p. 204.

²¹ Kruno Krstić, »Počeci filozofije u Hrvatskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), p. 15.

²² Isto, p. 14.

Tragajući u tekstovima za užim filozofijskim koncentratom, Krstić je dao prvi impuls intenzivnijem radu na renesansnoj filozofiji, što je došlo do izražaja i u razradi programa istraživanja hrvatske filozofije,²³ u kojem je najviše mjesta posvećeno temama iz renesansne filozofije.

Istraživanje renesansne filozofije znatno je intenzivirano sredinom 20. st. Razlozi povećanog interesa upravo za tu filozofiju mnogostruki su. Jedan je od njih sasvim sigurno duboka kriza modernizma, iz koje se izlaz pokušava naći i promišljanjem geneze novovjekovnog pogleda na svijet. Preispitujući vlastite korijene moderni svijet okreće se renesansnom mišljenju kao svome ishodištu. Sve rečeno može se ustvrditi i o povijesnofilozofijskim istraživanjima renesansne filozofije u Hrvatskoj, s tim da je značajan dodatni razlog intenziviranja rada na renesansnoj filozofiji u Hrvatskoj bilo intenziviranje istraživanja hrvatskih renesansnih filozofa. To je pak najuže povezano s djelovanjem Vladimira Filipovića i osnivanjem časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

Godine 1956. objavljen je treći svezak *Filozofske hrestomatije* Matice hrvatske posvećen renesansnoj filozofiji urednika Vladimira Filipovića. Za razliku od Bazale Filipović je uvjeren da je legitimno govoriti o renesansnoj filozofiji. Njegovo izlaganje o renesansnoj filozofiji zapravo i započinje pitanjem o samosvojnosti i specifičnosti te filozofije, pri čemu ističe kako raznolikost filozofske renesansne misli ne znači da nema nekog *jedinstva* koje opravdanim čini govor o renesansnoj filozofiji. Time kao da odgovara na ono što u *Uvodu* svojih razmatranja o renesansnoj filozofiji u djelu *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance* iz 1927. iznosi Ernst Cassirer kad kaže:

»Ta razmatranja ostaju u okviru filozofijske povijesti problema i nastoje iz nje doći do odgovora na pitanje da li i u kojoj mjeri misaoni pokret 15. i 16. st., kraj sve raznolikosti stavova i kraj sve divergentnosti rješenja, predstavlja jedno u sebi zatvoreno jedinstvo.«²⁴

Jedinstvo renesansnog mišljenja nalazi Filipović u kritičkom stavu spram tradicionalnog i nastojanju oko uspostavljanja »novog svijeta i novog čovjeka«. Ključne kategorije njegova određenja značajki renesansne misli jesu lom, preokret, obrat, prekretnica. Renesansu ponajprije svjetonazorski određuje kao »novi osjećaj svijeta i života«. Filozofijsku misao renesanse vidi primarno kao borbu autoriteta – vjere i znanosti, filozofije i teologije. Od Bazale preuzima neke ustaljene natuknice kojima se dotad određivala renesansna misao, poput naturalizma, individualizma, posvjetovljenja, slobodarstva. Od Burckhardta

²³ Usp. Erna Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije - (samo)kritički osvrt«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31/1–2 (2005), pp. 29–42.

²⁴ Ernst Cassirer, *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance* (Darmstadt: WBG, 1977), p. 6.

pak preuzima formulu o renesansi kao otkriću svijeta i čovjeka. Dotadašnjim kvalifikacijama renesansne misli on pridaje ponešto nove naglaske. Renesansna filozofija predstavlja prema njemu revoluciju protiv starog načina mišljenja, što dolazi do izražaja poglavito u filozofiji Giordana Bruna, kojega Filipović smatra izrazitim predstavnikom renesansnog mišljenja. Pod Diltheyevim utjecajem drži da renesansnu misao karakteriziraju dva ključna problema: problem spoznaje prirode i problem čovjeka. Središnju ulogu u okviru te filozofije ima sukob predstavnika dvaju misaonih pravaca – platonizma i aristotelizma, pri čemu platonizam određuje »progresivnim«, prije svega stoga jer je »prekinuo jednoobraznu tradiciju skolastičke filozofije«. ²⁵ U vezi s aristotelizmom točno ustvrđuje da se u renesansnoj filozofiji radi o borbi za jednog novog Aristotela, kojega je trebalo emancipirati od »skolastičkog« Aristotela. Bez obzira na to što i on poseže za nekim starim klišejima u karakterizaciji renesanse i njene filozofije, kad npr. renesansu određuje kao »polako kretanje iz mraka na svjetlo« ²⁶ ili kad uzvisuje renesansni stvaralački optimizam, ili kad iznosi tezu o renesansi kao beskompromisnoj borbi za progresivnu misao, Filipović je svojim radovima znatno doprinio istraživanju renesansne misli. Svojim pregledom u *Hrestomatiji* obuhvatio je gotovo sve bitne aspekte renesansnog filozofskog mišljenja. Upozorio je na mnoge značajke toga mišljenja na koje upozoravaju i drugi suvremeni istraživači: na njegovu mnogoaspektnost, na nesvodivost toga mišljenja na jedan filozofski pravac odredben za razdoblje, na antropologijski problem kao na dominantnu renesansnu tematiku. No najznačajnije je to da je renesansnoj filozofiji osigurao mjesto u okviru povijesti filozofije, ustvrdivši:

»Filozofija renesanse predstavlja tako onu bogatu i nezaobilaznu kulturnu baštinu, bez koje nema razumijevanja Novoga vijeka ni naše današnjice.« ²⁷

Moglo bi se reći da je svojim analizama renesansne filozofije Filipović inicirao suvremeni smjer istraživanja te filozofije u Hrvatskoj. No on je to učinio još nečim – pokretanjem časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.

Kad govorim o *suvremenom* pristupu, mislim na onaj koji počinje s Ernstom Cassirerom. Njegova djela *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit* ²⁸ i *Individuum und Kosmos in der Philosophie der*

²⁵ Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse*, Filozofska hrestomatija 3 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1978²), u poglavlju »Povezanost renesansnog filozofskog duha«, p. 35.

²⁶ Vladimir Filipović, navedeno djelo, poglavlje »Giordano Bruno – klasični filozof renesanse«: »Čovjek se – kako vidjesmo – polako kreće iz mraka na svijetlo.«, p. 113.

²⁷ Vladimir Filipović, nav. djelo, p. 131. Kosopisom istaknuo Vladimir Filipović.

²⁸ Ernst Cassirer, *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit* I i II (Berlin: Verlag Bruno Cassirer, 1906–1907).

*Renaissance*²⁹ znatno su utjecala na sve kasnije interpretacije renesansne misli pa i u Hrvatskoj. Novokantovac Cassirer kao za renesansu napose značajan ističe antropologijski moment, najuže povezan s problemom spoznaje i spoznavanja. Zanima ga nadasve odnos renesansne filozofije i znanosti. Držim međutim da su na istraživanje renesansne filozofije u Hrvatskoj snažnije utjecala djela Paula Oskara Kristellera, napose djelo *Studies in Renaissance Thought and Letters* u četiri sveska objavljeno u Rimu 1956, *Humanismus und Renaissance* u dva sveska objavljeno u Münchenu 1974–1976. te *Eight philosophers of the Renaissance*, što je objavljeno u Londonu 1964. Prikaz knjige *Humanismus und Renaissance* Filipović objavljuje već u dvobroju *Priloga* iz 1976, a u njemu piše:

»U ovoj se knjizi na mnogim stranicama susreću imena naših hrvatskih mislilaca u dijaloškoj povezanosti s tada najznačajnijim misliocima Europe.«³⁰

Za istraživanje renesansne filozofije u Hrvatskoj naročito je značajno bilo Kristellerovo djelo *Eight philosophers of the Renaissance* jer je jedno poglavlje u njemu posvećeno Frani Petriću.

Osim što su problematizirali pitanje renesanse kao epohe i specifičnosti renesansne filozofije, određujući je spram onog što joj prethodi i onoga što je slijedi (kao »više ne« srednjevjekovnog i »još ne« novovjekovnog pogleda na svijet), a napose spram početaka novovjekovne znanosti, ovi su povjesničari filozofije *otvorili brojna nova* pitanja o mišljenju renesanse, sagledavajući je primarno kao »epohu praga«. Kristeller je, upozoravajući na kompleksnost mišljenja epohe, upozorio na potrebu *produbljenijih istraživanja* različitih aspekata renesansnog mišljenja, na neophodnost *kritičkog preispitivanja* ustaljenih formula određivanja renesansne filozofije, no prije svega na preciznije istraživanje rukopisa, bibliografija i kataloga, izučavanje kojih će ukloniti krive predodžbe o toj filozofiji. Jedna od njih bio je na primjer pogrešan stav o humanizmu, koji je uobičen 'učitavanjem' suvremenog značenja pojma u duhovnopovijesno razdoblje 14. i 15. stoljeća, pa stav o humanizmu kao specifičnoj filozofiji renesanse, na što je Kristellerova reakcija bila:

»Mislim da talijanski humanisti u cjelini nisu bili ni dobri ni loši filozofi; oni uopće nisu bili filozofi.«³¹

Humanizam, prema Kristelleru, napose talijanski, nije bio neka nova filozofija renesanse uperena protiv skolasticizma, već nije uopće bio filozofija. Radom na

²⁹ Prvi put objavljeno 1927. u Leipzigu i Berlinu.

³⁰ Vladimir Filipović, prikaz knjige Paula Oskara Kristellera, *Humanismus und Renaissance, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1–2 (1976), p. 225.

³¹ Usp. P. O. Kristeller, *Renaissance Thought: The Classic, Scholastic, and Humanist Strains* (New York: Harper and Row, 1955), p. 100.

dokumentima³² i sam je uspio otkloniti mnoge od tih krivih predodžbi o humanizmu i renesansi. U analizama značajki renesansnog platonizma, aristotelizma, humanizma i skolasticizma iznosio je ponekad vrlo štute, ali implikacijama bogate opaske o pojedinim, dotad neuočenim, a značajnim aspektima toga mišljenja, koje su poslužile kao poticaj za mnoga daljnja istraživanja. Pritom mislim napose na njegove stavove o humanizmu. Bogatstvo renesansne filozofije nalazio je Kristeller upravo u raznolikosti filozofskih pravaca u njoj prisutnih.

Novi smjer istraživanja prije svega počiva na uvjerenju da je, bez obzira na to što nema jedinstvenog određenja te filozofije, legitimno govoriti o renesansnoj filozofiji, *jedinstvo* koje se sastoji u *jedinstvenom nastojanju različitih filozofskih* pravaca oko iznalaženja *sigurnosti* u *novom* odgovoru na pitanje o smislu svijeta i čovjeka te prije svega o *mogućnosti ljudske spoznaje*. Novi pristup renesansnoj filozofiji ogleda se u nizu povijesti filozofije nastalih od sredine 20. st. koje joj posvećuju opsežne prikaze (od Windelbandove objavljene 1950. u Tübingenu, one B. Copenhavera i Ch. Schmitta objavljene 1992. u Oxfordu, Bošnjakove objavljene u Matici hrvatskoj u Zagrebu 1993, one Jamesa Hankinsa pod naslovom *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy* (Cambridge, 2007) i dr.

To da novo razdoblje u istraživanju renesansne filozofije u Hrvatskoj počinje upravo pokretanjem časopisa *Prilozi* pokazuje analiza tekstova posvećenih toj filozofiji objavljivanih tijekom četrdeset godina. Intenziviranju istraživanja te filozofije znatno je doprinijelo i održavanje znanstvenih skupova posvećenih Frani Petriću na Cresu od 1979, zahvaljujući kojima dolazi do razmjene mišljenja s talijanskim povjesničarima filozofije specifične orijentacije koju je inicirao E. Garin, a pripadaju mu E. Grassi, F. Lombardi, L. Bolzoni, L. Borsetto, C. Vasoli, M. Muccillo i dr., koji uglavnom slijede Kristellerove preporuke u vezi s načinom istraživanja renesansne filozofije. Većina navedenih istraživača objavila je svoje radove o Petriću u dvobroju 9–10 *Priloga* iz 1979. I kasnije se u *Prilozima* objavljuju njihovi tekstovi, a pišu se i prikazi njihovih radova.

Osim toga osamdesetih godina 20. st. pokrenut je u Interuniverzitetkom centru u Dubrovniku niz znanstvenih skupova posvećenih renesansnoj filozofiji »Renesansna filozofija i novovjekovno mišljenje«, na kojima su sudjelovali uglavnom njemački istraživači renesanse (H. B. Gerl, E. Kessler, K. Flasch, Schmidt-Biggeman, Th. Leinkauf, W. Krohn, P. R. Blum i drugi; svi su oni napisali značajne rasprave o renesansnoj filozofiji). Zahvaljujući tim susretima

³² Sačinio je značajne kataloge i popise rukopisa: *Iter italicum* u 7 svezaka (London: Warburg Institute, 1963–1997), *Catalogus translationum et commentariorum* u 2 sveska (Pennsylvania, 1971), *Latin manuscript Books before 1600. A List of the printed Catalogues and unpublished Inventories of extant collections* (Michigan, 1948) i dr.

domaćih i stranih povjesničara filozofije inicirano je istraživanje mnogih aspekata renesansne filozofije koji dotad nisu percipirani kao njen filozofijski značajan segment, pri čemu mislim na istraživanje različitih filozofijsko-teologijskih tradicija, na istraživanje renesansne alkemije, astrologije, kabale, magije i dr. kao »rubnih« područja renesansnog mišljenja. Rezultati tih istraživanja bili su, osim u *Prilozima*, objavljivani i u drugim našim časopisima, tako u *Godišnjaku za povijest filozofije* te u *Filozofskim istraživanjima*, a novi pristup doći će do izražaja i u trećem svesku *Hrestomatije filozofije* što ju je Školska knjiga iz Zagreba objavila 1996. godine.

Pregled dosad objavljenih *Priloga* od prvog dvobroja iz 1975. u vezi s istraživanjem renesansne filozofije pokazuje sljedeće:

S obzirom na specifičan profil časopisa *Prilozi* (zadatak mu je prvenstveno objavljivanje rezultata istraživanja hrvatske filozofske baštine), u njemu se renesansna filozofija obrađuje prije svega u vezi s istraživanjem nekog hrvatskog renesansnog filozofa. To da su teme upravo renesansne filozofije snažno zastupljene u *Prilozima* treba prije svega zahvaliti činjenici što je renesansa najbogatije razdoblje hrvatske filozofijske tradicije, a onda i tome da se nakon prvog spomenutog međunarodnog simpozija na Cresu, dakle od 1979, intenzivira proučavanje Frane Petrića, kojemu je od svih hrvatskih renesansnih filozofa u *Prilozima* posvećeno najviše prostora. Može se reći da gotovo da nije bilo broja *Priloga* u kojemu ne bi bio objavljen koji članak posvećen Petriću.

Upravo je u slučaju Petrića evidentan *pomak* u pristupu renesansnoj filozofiji, i to prije svega u nizu *novih aspekata* njegove filozofije koji su postupno bivali tematizirani u *Prilozima*. Tako su obrađivana pitanja njegove poetike, retorike, ontoteologije, kozmologije, kritike Aristotela, recepcije filozofijsko-teologijskih tradicija na koje se u toj kritici poziva, napose one kaldejsko-hermetičke, njegova politička misao, njegovi stavovi o povijesti i tehnici. I u već spomenutom dvobroju 9–10 iz 1979. obrađen je čitav niz aspekata Petrićeva filozofiranja, rad na kojima će kasnije biti produbljivan.

Osim toga u *Prilozima* se mnogo *produbljenije* analiziraju različiti aspekti renesansnog mišljenja negoli je to dotad bio slučaj. I to se najbolje vidi na primjeru interpretacija Petrićevih djela, posebice kad se neke starije interpretacije, npr. ona Bazalina iz drugog sveska njegove *Povijesti filozofije* iz 1909, usporede s onim što je o Petrićevoj filozofiji objavljivano u *Prilozima*, tj. s današnjim spoznajama o njemu. (To se ne odnosi na kvalitetu interpretacije, već na širinu analizom obuhvaćenih aspekata njegova mišljenja).

U *Prilozima* su često objavljivani monografski prikazi naših renesansnih filozofa ili njihovih značajnijih djela, npr. Antuna Meda, Klementa Ranjine, Grgura Budisaljčića, Nikole Modruškog, Marka Marulića, Trankvila Andreisa,

Grgura Natalisa Budisaljčića, Jurja Dragišića, Ivana Polikarpa Severitana, Pavla Skalića, Petra Pavla Vergerija (mlađeg), Giulija Camilla Delminija, Federika Grisogona, Miha Monaldija, Jurja Dubrovčanina, Nikole V. Gučetića, Matije Vlačića Ilirika, Matije Frkića, Fausta Vrančića, Marka Antuna de Dominisa. Može se reći da su na taj način u *Prilozima* dosad obrađeni gotovo svi značajni hrvatski renesansni filozofi.

Što se tiče rada na hrvatskim renesansnim filozofima, valja istaknuti da su istraživanja čiji su rezultati objavljeni u *Prilozima* oduvijek provedena tako da je doprinos hrvatskih filozofa analiziran i valoriziran u europskom kontekstu. U novije vrijeme sve se češće objavljuju komparativne analize tekstova o nekoj temi europskih i hrvatskih filozofa. Tako su npr. provedene komparativne analize stavova Ficina i Petrića (»Pojam svjetlosti u filozofiji renesanse: Marsilio Ficino i Frane Petrić«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 28/1–2 (2002), pp. 43–50; »Petrićevo i Ficinovo razumijevanje utjecaja neba na zemaljsko«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 34/1–2 (2008), pp. 69–79), Ficina i Grisogona (»Astrologijska medicina u djelima renesansnih filozofa M. Ficina i F. Grisogona«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 35/1–2 (2009), pp. 11–35), Ficina i Gučetića (»Renesansni traktati o ljubavi (Marsilio Ficino – Nikola Vitov Gučetić)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 38/1 (2012), pp. 35–64), Petrića i Tassa (»Rerum universitas u filozofiji F. Petrića i T. Tassa: mala podudarnost beskonačnog i neodređenog«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 23/1–2 (1997), pp. 35–35; »Frane Petrić i Torquato Tasso«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 27/1–2 (2001), pp. 25–33), Petrića i Angeluccija (»Polemika između Frane Petrića i Teodora Angeluccija«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 30/1–2 (2004), pp. 103–117), Petrića i Plotina (»Plotin – Petrić; može li se govoriti o misticizmu u Petrića?«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 26/1–2 (2000), pp. 119–131), Petrića i Jurja Dubrovčanina (»Peripatetičke rasprave. Frane Petrić ‘Discussionum peripateticarum libri IV’ – Juraj Dubrovčanin, ‘Peripateticae disputationes’«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 22/1–2 (1996), pp. 167–193), Petrića i G. B. Vica (»Frane Petrić i Giambattista Vico o načelima jezika i pjesništva«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 18/1–2 (1992), pp. 65–73), Petrića i De Dominisa (»Sličnosti i razlike između Petrićevih i de Dominisovih pogleda o strukturi tvari«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 39/1 (2013), pp. 35–51), Petrića i Giordana Bruna (»Frane Petrić e Giordano Bruno, protagonisti della trasformazione paradigmatica della filosofia sulla natura nel Rinascimento: Riflessioni epistemologiche«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 39/2 (2013), pp. 453–465), Petrića, Kuzanskog i Bruna

(»Ontoteologijske pretpostavke i implikacije koncepcije beskonačnog u Nikole Kuzanskog, Giordana Bruna i Frane Petrića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 21/1–2 (1995), pp. 37–56), Jurja Dubrovčanina i Cesarea Cremoninija (»Spor Jurja Dubrovčanina i Cesara Cremoninija o formama elementata«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 4/1–2 (1978), pp. 39–83), Dragišića i Savonarole (»Dragišićev spis za Savonarolu Propheticae solutiones'«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14/1–2 (1988), pp. 5–15).

Obrađivani su i utjecaji europskih filozofa na hrvatske renesansne filozofe, tako Nikole Kuzanskog (»Nikola Kuzanski i hrvatski filozofi i teolozi humanizma i renesanse«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 33/1–2 (2007), pp. 43–55), Erazma Roterdamskog (»Erazmo i Hrvati XV. i XVI. stoljeća«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 30/1–2 (2004), pp. 5–29), pa utjecaj Marsilia Ficina na Grisogona i Petrića, Pietra Pomponazzija na Grisogona (»Utjecaj Pietra Pomponazzija na Federika Grisogona: Grisogono između platonizma i aristotelizma«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 33/1–2 (2007), pp. 35–42), odnos Augustina i Marulića (»Marulićev etički nauk o miru«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 26 (2000), pp. 17–57) i dr., ali i obrnuto, utjecaj hrvatskih filozofa na europske, tako Petrića na Van Helmonta (»Pater luminum. Prirodna filozofija F. Petrića i Van Helmonta«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 29/1–2 (2003), pp. 11–18), W. Davissona (»Petrićevo utemeljenje spisa Philosophia Chymica Williama Davissona«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 27/1–2 (2001), pp. 15–24) te D. Sennerta (»Petrićeva prisutnost u prirodnoj filozofiji Daniela Sennerta«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 28/1–2 (2002), pp. 15–27), Marka Antuna de Dominisa na Thomasa Hobbesa (»Mogućnost utjecaja Marka Antuna de Dominisa na Thomasa Hobbesa«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 38/1 (2012), pp. 85–92) pa utjecaj J. A. Komenskog na pedagoška i kulturna stremljenja u Hrvatskoj (»Utjecaj J. A. Komenskog na pedagoška i kulturna stremljenja u Hrvatskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 12/1–2 (1986), pp. 163–175) i dr. Dosta je pisano i o recepciji hrvatskih renesansnih filozofa u svijetu (npr. u članku »Odjeci de Dominisova objašnjenja duge na sveučilištima u Beču, Trnavi i Grazu (1755–1775)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 36 (2010), pp. 49–90).

U *Prilozima* su često obrađivana tzv. »rubna područja« renesansnog mišljenja poput renesansne *magije*, *astrologije*, *alkemije*, *kabale* (npr. u tekstovima »Prilog istraživanju renesansnog mišljenja 'magia naturalis' kao 'sapientia' i scientia naturalis'«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 8/1–2

(1982), pp. 41–74; »O sadržaju i jezično-stilskim osobitostima u Skalićevoj raspravi ‘De magia naturali’«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 26/1–2 (2000), pp. 165–186; »Matematika i ljudska sreća (prema Federiku Grisogonu)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 19/1–2 (1993), pp. 53–73; »Astrologijska medicina u djelima renesansnih filozofa M. Ficina i F. Grisogona«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 35/1–2 (2009), pp. 11–35; »Neka alkemijska gledišta hrvatskih prirodoznanstvenika«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31/1–2 (2005), pp. 143–155; »Giulio Camillo Delminio i duhovna komponenta alkemije«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 37/1–2 (2011), pp. 23–50) i dr.

Vrlo često provedena su u *Prilozima* interdisciplinarna istraživanja djela renesansnih filozofa – tako su izlagani njihovi stavovi o pjesništvu (npr. u članku »Petrićevo kritičko čitanje Petrarkina soneta ‘Ždrijelo i san’«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 3/1–2 (1977), pp. 167–178), kazalištu (npr. u članku »Odjeci renesansne filozofije u dramskom pjesništvu Marina Držića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1–2 (1976), pp. 87–100, u umjetnosti, glazbi (npr. u člancima »Hrvatska renesansna filozofija glazbe u obzorima europske duhovnosti«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 30/1–2 (2004), pp. 31–57; »Neke glazbenofilozofijske teme u djelu Miha Monaldija«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31/1–2 (2005), pp. 115–128) i napose o prirodnoj filozofiji i znanosti (npr. članci »Prirodnofilozofski pogledi Hermana Dalmatina«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 20/1–2 (1994), »Prirodnoznanstvena gledišta Hermana Dalmatina u suglasju planeta i naravi stvari« u istom broju *Priloga*, »Prirodnoznanstvena istraživanja Marka Antuna Dominisa«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 2/1–2 (1976), u čemu se upravo i očituje specifičnost renesansnog duha.

Premda je, pogotovo u početku, u *Prilozima* prevladavala analiza djela pojedinih filozofa, bilo je i *sintetskih prikaza humanizma i renesanse* te dominantnih misaonih tendencija toga razdoblja (npr. članci »Iz filozofske tradicije. Hrvatski humanizam u europskom kontekstu«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 16/1–2 (1990), pp. 5–22; »Problem ‘humanizma’ humanizma«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 18/1–2 (1992), pp. 7–26; »Renesansa kao problem«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 19/1–2 (1993), pp. 209–221; »Neka interpretacijska sporenja vezana uz renesansnu filozofiju«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 28/1–2 (2002), pp. 29–42; prikaz knjige B. Gerl, *Einführung in die Philosophie der Renaissance*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 16/1–2 (1990), pp. 226–230; prikaz knjige S. Otta *Ogledi o filozofiji renesanse*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 30/1–2 (2004), pp. 250–256; prikaz

knjige W. Ullmanna *Radici del Rinascimento, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9/1–2 (1983), pp. 208–211. Naročito je značajno što su u dijelu časopisa u kojem se ne objavljuju izvorni znanstveni radovi objavljavani mnogobrojni prikazi sekundarne literature o humanizmu i renesansi koji isto tako predstavljaju značajan doprinos istraživanju renesansnog mišljenja. Već od prvog dvobroja prikazivani su radovi o humanizmu i renesansi P. O. Kristellera, E. Kesslerera, M. Muccillo, H. B. Gerl, C. Vasolija, W. Ullmanna, E. Garina, W. Schmidt-Biggemanna, S. Otta, R. Klibanskog, F. Saxla, E. Panofskog, F. Yates, W. Pothoffa, L. Borsetto.

U nekoliko tekstova izneseni su podaci o *vanjskim učilištima* na kojima su studirali ili kao profesori djelovali hrvatski renesansni filozofi (npr. u tekstovima »Značenje Sveučilišta u Padovi za obrazovanje naših humanista«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 9/1–2 (1983), pp. 151–160; »Bolonjski Ugarsko-ilirski zavod u kulturnoj povijesti Hrvatske«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 14/1–2 (1988), pp. 55–75).

Zaključno možemo konstatirati da danas, zahvaljujući *Prilozima*, imamo mnogo precizniju sliku renesansne filozofije negoli smo je imali prije *Priloga*. No valja još jednom naglasiti i to da je u Hrvatskoj kontinuirano istraživanje renesansne filozofije, premda u početku još nije provedeno pod tim imenom, prisutno od Kukuljevića Sakcinskog sve do danas i vjerojatno će se i nastaviti jer su mnoga pitanja vezana uz renesansnu filozofiju još uvijek otvorena.

Poticaji za istraživanja nesumnjivo su dolazili i izvana, ali su u Hrvatskoj, zahvaljujući istraživanju našeg autohtonog humanizma i renesanse, koje počinje već krajem 18. stoljeća, ovdje nailazili na plodno tlo, točnije susretali se s istraživanjima dotad provedenima u Hrvatskoj.

Literatura

- Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975)–39/1–2 (77–78) (2013). Kukuljević Sakcinski, Ivan, *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Niz životopisa* (Zagreb: Naklada Matice hrvatske, 1886).
- Ivan Kukuljević Sakcinski, *Pavao Skalić* (Zagreb: Dionička tiskara, pretiskano iz Viena 1875).
- Rački, Franjo, *Ivan Ravenjanin, učenik Petrarkin, dubrovački kancelar (1384–1387) kano predteča humanisma u Dubrovniku* u: »Prilozi za poviest humanisma i renaissance u Dubrovniku, Dalmaciji i Hrvatskoj«, Rad JAZU 74 (1885), pp. 135–191. Tekst je prvobitno čitan na sjednici filologičko-historičkog razreda JAZU održanoj 15. ožujka 1884. pod naslovom *Ivan Ravenjanin, učenik Petrarkin, dubrovački kancelar (1384–1387) kano predteča humanisma u Dubrovniku*.

- Marković, Franjo, *Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih od XV. do XVIII.*, rektorski govor na početku ak. godine 1881/1882, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), pp. 255–279.
- Bazala, Albert, *Povjest filozofije*, 3 sveska (Zagreb: Matica hrvatska, 1906–1912; Zagreb: Globus, 1988).
- Filipović, Vladimir, »Filozofija renesanse«, *Filozofska hrestomatija*, sv. 3 (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, prvo izdanje 1956, citirano prema 1978²).
- Dilthey, Wilhelm, *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*, u: *Gesammelte Schriften II* (ur. II. sveska G. Misch) (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1914).
- Dilthey, Wilhelm, *Weltanschauung und Analyse des Menschen seit Renaissance und Reformation*, u: *Gesammelte Schriften VII* (ur. VII. sveska B. Groeythusen) (Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1927).
- Cassirer, Ernst, *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance* (Leipzig: Teubner, 1927; u tekstu korišteno izdanje Darmstadt: WBG, 1977).
- Cassirer, Ernst, *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit* (Berlin: Verlag Bruno Cassirer, 1906/7).
- Hankins, James, *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007).
- Kristeller, Paul Oskar, *The Classics and Renaissance Thought* (Cambridge: Harvard University Press, 1955).
- Kristeller, Paul Oskar, *Studies in Renaissance Thought and Letters I–IV* (Rome: Edizioni di storia e letteratura, 1956–1996).
- Kristeller, Paul Oskar, *Humanismus und Renaissance I–II* (München: Fink Verlag, 1974–1976).
- Kristeller, Paul Oskar, *Eight philosophers of the Renaissance* (Stanford: Stanford University Press, 1964).

Extant Interpretations of Renaissance Philosophy in Croatia and the Significance of the Journal *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*

Summary

The starting point of this paper is a statement about the significant changes in the intensity and mode of the investigation of Renaissance philosophy that occur in the last hundred and twenty years.

The starting question is how much the research of the Renaissance philosophy in Croatia was influenced from outside and how much it was provoked by an interest in the croatian philosophical tradition.

The article lists all historians of philosophy in this period which dealt with Renaissance philosophy, and especially those which significantly influenced the research of the renaissance philosophy in Croatia. In particular, it highlights the importance of contemporary research that began in the first half and was intensified in the mid-20th century. One of the reasons for the intensification of the work on Renaissance philosophy was the crisis of the modern world, that, looking for the solution of the crisis, turns to its roots in Renaissance thought. Aside from that moment, the intensification of the interest in Renaissance philosophy in Croatia coincides with the intensification of the research of the works of Croatian Renaissance philosophers. The breakpoint in this research represent the works on Renaissance philosophy of Vladimir Filipović and the launching of the journal *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*. In the second part of the text we show, on the basis of the analysis of the untill now published texts in *Prilozi*, how a modern approach to the study of Renaissance philosophy is manifested in this journal.

Key Words: Renaissance philosophy, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*

